

A KAPITALIZMUS

JELENLEG a kapitalizmus nagyon vitatott téma, széles rétegek foglalkoznak vele, sokszor nagyon ellentétes gondolatokkal lehet e tárgyban találkozni, pedig nagyon üdvös és szükséges lenne, ha a felfogásban meg tudnánk egyezni.

A kapitalizmus nem egyforma mindenütt, nálunk meglehetősen más értelme van, mint a nagyvilágban, de azért megvannak az összefüggések a kapitalizmusban az egész világon. Nálunk a kapitalizmus kicsiny, azért mégsem lehet mondani, hogy minden kifogás nélkül való, úgy látszik, hogy az az állapot a világon, hogy ilyen ügyekben, mint a kapitalizmus, a kifogástalanság sohasem lesz, tagadhatatlan azonban, hogy a tőkére feltétlen szükség van, tőke nélkül lehetetlen termelni. Bár így van a tétel, azért mégis igen nagy az ellenszenv és a kifogás a kapitalista termelés ellen. Nemcsak kifogás, hanem küzdelem is van a kapitalizmus ellen, azok, kiket a kapitalizmus foglalkoztat, azok is küzdenek a kapitalizmus ellen, küzdenek a teoretikusok s hajlanak szisztémák felé, melyek nem világosak; sokan a kapitalizmus deposszedálására törekednek.

Oroszország új szisztémát létesített, de kapitalizmus ellen van-e ez? Nem. Az azért kapitalizmus, a kapitalizmus minden következményeivel együtt, államkapitalizmus, sok kegyetlenséggel és igazságtalansággal. Marx tana ez az államkapitalizmusról, a magánkapitalizmus expropriációjáról. Sikerült-e ez a kísérlet? Boldogabb-e az emberi nem, erről lehet sokat beszélni. Beszélni igen, de meggyőzni nem. Ez egy téma, amelyen sosem fogunk megegyezni. Egyesek számára talán haladást jelent ez az állapot, de ez is kérdéses; — ezen a témán sohasem lehet megegyezni. Az állam nagyobb eszközökkel lépett fel, mint azelőtt, az állam rendkívül sok kényszereszközt használt, szisztematizált, expropriált, szerencsétlenné tett megszámlálhatatlan egyedet, erőszakoskodott, ölt, kegyetlenkedett, mindent uniformizált, egyenlővé tett, lefelé. Egyesek ezen örülnek. Egyeseknek ez is nyereség. A gyűlölet liheg s rombolásban leli gyönyörét. Lépés ez az uniformizálódás felé, de nem történelmi fejlődés, elszakadás a történelemtől. Megfelel-e az emberi természetnek? Ezen megint nem lehet vitatkozni, mindenki mást mond. Ha a kapitalizmus, mint termelési rendszer, sok bajjal jár, akkor az államkapitalizmus még több kegyetlenséggel s általánosabb bajjal jár. Van itt egy elem, amelyet mi nem tudunk felfogni, az emberi rendezésnek túlságos hatalma.

Az ember túlságos jogot arrogál magának embertársával szemben; én nem tudom, honnan veszi ehhez az ember a jogot, mikor ez teljesen ellentmond az eddigi fejlődésnek. Az ember eddig sokat adott individualitására, méltóságára, szabadságára, most ez mind elkönfiskáltatik, anyagilag is egy roppant kétségbeejtő nívón tartatik. Hanem azért ez a rendszer, bármit is mondjanak, nagy rétegekre bűvös hatással van, és pedig a föltörekvő tendencia miatt, mely a lélekben lakik; az emberiségnek ezt a részét nem lehet erővel legyőzni, ezt csak asszimilálni lehet, a feltörekvő tendenciának utat kell nyitni, a lehetőségeket ki kell kutatni, az abszurdumok határain meg kell állni, ki kell mutatni az abszurdumot, hogy abszurdum, s ott a mesgyén erősen kell megállni. Az emberi természetet ne engedjük másnak tüntetni fel, mint amilyen, s az emberi történelmet tartsuk szent ügynek.

Németországban a kapitalizmus megtartotta a maga rangját, bár nagy áldozatokat hozott, Németországban vegyes szisztéma dívik, sok a kompromisszum, sok a zsákutca. Nem is tudja senki a német kísérlet végét. Németországban a kapitalizmus nagy elhatározásokra szánta el magát, bizonyára nem tudta előre a fejlődés menetét, de felesleges disputáim a dolgokról, ott sem lehet senkit meggyőzni, a kísérlet ma rendkívül kétséges állapotban van, bizonyára nem kellett volna a kísérletnek ezt a formáját választani, de erről is kár beszélni, a viszonyok erősebbek voltak, mint az emberek, az én meggyőződésem szerint ezen a téren most sincs más út, mint a kiegyezés a történelemmel és az emberiség többi részével.

A kapitalizmus problémája Oroszországban és Németországban a kérdéseknek csak egy része, a kapitalizmus, mint a mai élet nagy kérdése mindenütt foglalkoztatja a szellemeket, a fiatalság főképp foglalkozik vele, erre utalja őt az ő igen nehéz anyagi helyzete, a fiatalság a gazdasági élet számára gyors és gyökeres megoldást kíván, vüágkísérleteket lát a megoldás irányában, természetesen hajlik feléjük; kétségbeejtő helyzetekben mindenki mindenfelé hajlik. Az emberek képzelik, hogy az államkapitalizmus jobb, mint a magánkapitalizmus, hogy annak a béklyói könnyebbek, holott úgy látszik nehezebbek, kevésbé áttörhető, sokkal tűrhetlenebb súllyal hajtanak mindent a falanszter felé. Az emberek egy része nem is gondolkodik a kapitalista produkció lényege felett, hogy az a produkció mai fokán s a nagy államok mai berendezkedése következtében el nem kerülhető, csak a formában van választás, a magánkapitalizmus vagy az általánosan kötelező államkapitalizmus között, vannak, akik meggondolás nélkül az utóbbit választják. Ez a gondolkodás természetesen antiliberális, mert hiszen a liberalizmus a szabadságot követelte a gazdasági életben is, most a szabadság és állami omnipotencia dulakodik, ezen elvek szerint sorakoznak fel az emberek.

Kapitalizmus nélkül a mai államok és társadalom berendezkedése mellett a megfelelő termelés elképzelhetetlen; a termeléshez megfelelő tőke kell — ma a termelésnek mérve meg van szabva, s természetes, hogy fájdalmas az, hogy a népesség termelő része ettől a mérvtől függ. Ez a termelés sokszor öröm nélküli, lenyűgöző, pusztítókéig hat a lelkiekre, rombolókéig hatol be az emberi méltóságba; ez

örökké áldatlan és siralmas tény marad, mely az észnek sok fejtörést okoz és fog okozni; az ész nem teszi le a fegyvert ezen siralmas tény előtt; ez a feladat itt van és itt marad. A jelenlegi viszonyok mellett, a kapitalista produkció befejezhetetlen kérdései mellett, ettől a rendszertől függő alanyok között ma vannak átmenetek, ezek az államkapitalizmusban mindinkább ritkábbak lennének.

De a kapitalista termelésnek más jelenségei is vannak, melyek még sivárabbak. Ez a termelés a helytől és nemzettől, amelyben van, gyakran független, túlmegy azon a mérven, amely a nemzetit határolja, sokszor világtájakra szól, útjában nem lehet megállítani, érdekeinek csak egy részével gyökerезik a nemzetekben, ahonnan kiindult, tájékozásait sokkal nagyobb tájakról veszi, ezt követi szervezete; nem tud megállni, mert új területén versenytársakba ütközik, kikkel kénytelenül kegyetlen háborúra kel; érdekeibe szükségből belevegyíti a politikát s mindennel szemben megóvja prioritását. Így aztán a nemzetek nehéz helyzetbe kerülnek, nemzeti életüket túlszárnyalja a nemzetközi termelés, kereskedelem és pénzviszony; a nemzeti hatalom kényszerülve követi a nemzetfölötti szervezetet, a harcban, amely a világszervezetek között keletkezik, már semmi sem számít, sem ember, sem nemzet, csak a túlnagy szervezetek mérkőzésének szempontjai, minden, még az államhatalmak érdekei is, kicsinyek, csak segítői a legnagyobb produktív szervek érdekeinek. Ez félelmetes és fenyegető. Ez több, és sokszor veszedelmesebb, mint az államok politikája, mert akárhányszor döntő, és háttérben marad s a nemzetek nem sejtik a valódi befolyásokat. Ezek a szervezetek világjelentőségűek, befolyásuk mérvét pontosan megállapítani nagyon nehéz. Itt vannak, látjuk őket, sokat beszélnek róluk; pontosan megállapítani, hogy a tényeknek mi felel meg, nagyon nehéz. Van nemzeti kapitalizmus és nemzeti termelés; erre az államhatalomnak igen nagy befolyása van, ezt az államhatalom hatáskörébe hajthatja, de a nemzetközi termelés, éppen az úgynevezett világhatalmak gócpontjain oly tevékenységet fejt ki, mely a világhatalmakat is politikai veszedelmekbe sodorja. Ez a termelés külön, önálló életet él, érdekei túlszárnyalják a világbirodalmak határait, a világbirodalom sem tudja magát elkülöníteni ezektől az érdekektől, itt sokszor nem pusztán anyagi, hanem politikai, világhatalmi érdekekről van szó. Ezek az összeköttetések túlnőttek a legnagyobb birodalmak határain; már világösszeköttetések; ezekben az ember a számításba kevés súllyal esik, de sokszor a nemzet is, hacsak nem igen nagy nemzet, nem jelent oly sokat. A nemzeti erő már százados idő óta elsőrangú szerepet játszik, de a világösszeköttetések, az anyagi világevolúció, a világtermelés, úgy látszik, túlsúlyba kerül. Ez a világhaladás ügyének látszik, egy következő lépcsőfoknak, amelyen az általános emberi eddigénél sokkal fontosabb szerepet játszik. Az emberek, akik ezen hiperkapitalizmusnak reprezentánsai, szintén csak mint a fejlődésnek eszközei tűnnek föl, szervezőképességük eddig nem látott méreteket mutat, de az emberi képességnek korlátái vannak s ők sem tűnnek föl többnek, mint szereplőknek; az erő, mely mindent hajt, a folytonos fejlődés. Az emberek sokszor ezen fejlődésben csak kis-jelentőségű részek s ami rendkívül szomorú, sokszor csak örömtelen

és kisméltóságú részek; a fejlődés, mint kegyetlen úr vonszolja magával az embert.

Mi mégis az ember szempontjából nézünk minden fejlődést, s az ember méltóságát meg kell menteni a világon; tudjuk, hogy mindent nem tehet az ember, de figyelmeztetjük őt arra, mit tehet, ha saját körében s a nemzetben, a világon mindent megért; szerepét a világon megtarthatja. Ami szükséges, azt nem lehet elmellőzni, oktalanság lenne kifakadni az ellen, ami szükséges, de mindenütt, az egész vonalon, van olyan, ami elkerülhető. Figyelünk kell önönmagunk körét, társadalmát, a nemzetet s a világot; igen sok függ az embertől, igen sokat tehet az ember, ha tájékozva van s befolyását felhasználja, az emberi méltóságot sokszor meg tudja menteni. A nemzet nagy érdek, annak jólétéért nagyon sokat lehet tömi; áldozatokat hozni érte, kötelesség. A nemzet közérdek, a közérdek mindenestre fontosabb a magánérdeknél, csak túlzások ne keletkezzenek s el ne gázoltassék az emberi méltóság; figyelni mindig kell, s mindig kell az embereket a legszentebb érdekekre figyelmeztetni. A világösszeköttetések terén figyelmeztetni kell a nemzeteket, hogy a nemzetek jogai s az emberi méltóság el ne gázoltassék. A fejlődés halad a maga útján, de az ember mindig figyelmezni tud, ha akar, a fejlődés menetére, hogy a legszentebb érdek el ne tapostassék. Most is tájékozódnunk kell a kapitalizmus, a kollektívizmus és a világtermelés terén, foglaljunk állást és védjük meg az emberi méltóságot, mert hiszen — ez lehetséges.

ERNSZT SÁNDOR